UKF

Medlemsinformation 3 - nyhetsbrev aug 1999

Rösaring - “satt på kartan” Vandringen i Rösaringsområdet 16 maj 1999 - " Sammanfattning

Förändrad syn på dalupproret 1743 börjar växa fram. Var det verkligen ett försök till revolution?

Kortfattat urval av aktuella kulturaktiviteter Mera på sidan 2

Håbo-Tibble - spännande bebyggelse i gammal miljö
Onsd. 1 sept. Hembygdsgården Klint, prästvägen 9, Bro
- Nya bebyggelsen. Fotograf Jan-Erik Andersson JEA**.**
- Egnahemsrörelsen i början av 1900-talet. Carl Gunnar Jansson berättar om en nästan bortglömd social reform.

Lörd. 4 sept. Håbo-Tibble kyrkby. saml vid kyrkan
Vandring i kyrkbyn. samling vid kyrkan kl 14

Lörd 11 sept. Kl 13.00 Villa Skoga. ABF
- Rösaring - nytt och gammalt, arkeologi och teorier

Sönd 12 sept. Kulturhusens dag, guidad visn kl 11 och 13
- Bro järnvägsstation och järnvägens tillkomst 1876

Lörd 2 oktober, cykeltur i Brogårdsområdet. Klint kl 13.
- Exkursion till Brogård, Fiskartorpet, Tegelbruket m.m.

Lörd 9 okt. Brohuset
- Den traditionella Jazz och bluesfestivalen

Onsd 13 okt. Dagcentralen i Bro centrum kl 19
- Hednagudar och hövdingadömen i det gamla Skandinavien. John Kraft berättar om sin forskning och visar den nyligen framtagna boken

Onsd. 27 oktober. Villa Skoga. UKF kl 19.
Järnframställning i äldre tid. Antikvarie Lars Löthman

Torsd 4 nov. Klint. Naturskyddsföreningen kl 19
- Börje Sandén kulturhistoria - med inriktning på natur, miljö, jordbruk

Hednagudar och hövdingadömen i det gamla Skandinavien

Budkavle från Dalarna passerade genom Upplands-Bro på dalfolkets gamla vandringsled.

UKF bildar en forskar-akademi för dem som vill arbeta aktivt med släkt- och hembygdsforskning

Föreningen för **Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut**

Ordförande Curt Dahlgren. Glimmerstigen 8, 196 33 Kungsängen. 08-581 702 45
Institutschef Börje Sandén, Målarvägen 19, 197 30 Bro. 08-582 405 15 pg 27 58 94-4
Upplysningar 08-582 40515. Telesvar/fax 582 413 55
E-post ukforsk@algonet.se. Internetadress: http://www.algonet.se/~ukforsk

Aktuellt för UKF

Våra egna aktiviteter genomförs i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.
Ev. ändringar och nyheter annonseras i lokalpressen och på UKF:s www.algonet.se/~ukforsk och kommunens www.upplands-bro.se. Kostnad vid föreläsningar vanligtvis 30:-

Håbo-Tibble - spännande bebyggelse i gammal miljö
Två program kring kyrkbyn i Håbo-Tibble

1. *Onsd. 1 sept. Hembygdsgården Klint, Prästvägen 9, Bro*
Fotograf Jan-Erik Andersson JEA, visar en bildserie och berättar om den nya bebyggelsens tillkomst.
Egnahemsrörelsen i början av 1900-talet.
Carl Gunnar Jansson berättar om en nästan bortglömd social reform, som berörde bl a Håbo-Tibble.
Kaffeservering

2. *Lörd. 4 sept. Håbo-Tibble kyrkby. saml vid kyrkan kl 14.00*
Studiebesök i Håbo-Tibble kyrkby
Samling vid kyrkan kl 14
Arr. Kulturbojen, Håtuna/Håbo-Tibble och Bro hemb.föreningar, UKF och Studief. Vuxenskolan

Lörd 11 sept. Kl 13.00. Villa Skoga. ABF
Rösaring - nytt och gammalt, arkeologi och teorier
Börje Sandén visar bilder och berättar om utgrävningar, teorier och spekulationer kring den berömnda kultplatsen. Se två artiklar i detta nyhetsbrev.
Arr. ABF

Sönd 12 sept. Bro järnvägsstation, guidad visn kl 11 och 13
Kulturhusens dag
Bro järnvägsstation och järnvägens tillkomst 1876
Stationen och stationsområdet har nyligen inköpts av kommunen. Byggnaden skall bevaras, exteriören har inte ändrats. Musik, utställning och föredrag
Arr. Hembygdsföreningen, Kulturbojen, UKF, Kultur och Fritid

Lörd 2 oktober, cykeltur i Brogårdsområdet. Klint kl 13.
Exkursion till Brogård, Fiskartorpet, Tegelbruket och Rättarboda
Brogårdsområdet är föremål för en inventering och dokumentation genom Stockholms läns museum. Gamla Bro-bor berättar om livet i området. Samling med cyklar vid hembygdsgården Klint i Bro. Tag med eftermiddagskaffe; vi blir ute 3-4 timmar.
Arr. Hembygdsföreningen, Kulturbojen och UKF.

Lörd 9 okt. Brohuset
Den traditionella Jazz och bluesfestivalen
Den fjärde upplagan av festivalen kommer att gå av stapeln i **Brohuset, Bro Centrum, lördagen den 9 oktober.** Följande artister är bokade än så länge (fler kommer) **Putte Wickman** med Claes Cronas trio; Ann-Kristin Hedmark / Mats Öberg; Katrine Madsen med Claes Cronas trio; Claes Jansson med husbandet; Liza Larsson & Jazzakuten; Olle Eilestam Quartet; Sweet Jazz Trio; Honeydrippers; Blue Hammer; Jump 4 Joy; Swingsters

Nytt häfte i vår småskriftserie.

Negelstena gård. Barndomsminnen och fotografier från 1910-20-talen berättade av Lotte Ekstedt. Gården låg på Svea livgardes skjutfält. Alla byggnader på fotografierna är borta.

Onsd 13 okt. Dagcentralen i Bro centrum kl 19
Hednagudar och hövdingadömen i det gamla Skandinavien. John Kraft berättar om sin forskning och presenterar sin nya bok i ett ämne, som är av mycket stort intresse för Bro. Såväl Rösaring som de gamla gudanamnen Härnevi och Ullevi spelar en betydande roll i hans försök att beskriva det förhistoriska samhällets uppbyggnad kring religiösa centra. Vi känner John sedan flera föredrag i Bro kring hans specialitet labyrinter eller trojeborgar.

UKF har fått det hedrande uppdraget att stå som utgivare av boken. John var faktiskt färdig med den för flera år sedan, då manuset väckte så stor uppmärksamhet att Historiska museet ställde sig bakom en utgivning, men fick tyvärr inte de ekonomiska möjligherna att fullfölja sitt åtagande. Nu gör vi boken enligt vår form av Book on demand, vilket betyder att upplagan lätt kan utökas alltefter behovet. Se mer om vårt tryckförfarande på annan plats.
Arr UKF och Vuxenskolan

Onsd. 27 oktober. Villa Skoga. UKF kl 19.
Järnframställning i äldre tid. Antikvarie Lars Löthman
Det blir en exposé av svensk järnhantering från äldsta till för ca 100 år sedan. Forskningen har på senare år funnit att järnhanteringen har rötter längre tillbaka i forntiden än vad som tidigare antagits. Utvinning av järn ur rödjorden, exempelvis i Riddarhyttan, upptäckten och rekonstruktionen av Lapphyttan, kommer Lars att berätta om. Hur är det med begreppet osmundar? Lars illustrerar föredraget med slaggprover och bilder.
Arr UKF och Vuxenskolan

Torsd 4 nov. Hembygdsgården Klint Prästvägen 9, Bro. Naturskyddsföreningen kl 19
- Börje Sandén kulturhistoria - med inriktning på natur - miljö - jordbruk
Arr. Naturskyddsföreningen
Längre fram under hösten kommer ytterligare ett par ***föredrag.***
Lars Hernriksson, doktorand i arkeoloig, att berätta om ***forntida glas***
Lothar Schroeder berättar om olika ***träslags användning i forntid och nutid***

Hednagudar och hövdingadömen i det gamla Skandinavien.

UKF har fått det hedrande uppdraget att verkställa utgivandet av John Krafts sedan länge bebådade bok. När manuset var färdigt för några år sedan blev Historiska museet intresserat av att ställa sig bakom utgivningen, men fick tyvärr inte de ekonomiska möjligheterna att fullfölja intentionerna.

Nu gör vi boken enligt vår form av Book on demand, vilket betyder att upplagan lätt kan utökas alltefter behovet. Se mer om vårt tryckförfarande på annan plats.

John Krafts bok berör i viktiga avseenden vår lokala historia och arkeologi eftersom såväl Rösaring som de gamla gudanamnen Härnevi och Ullevi spelar en framträdande roll i hans försök att beskriva det förhistoriska samhällets uppbyggnad kring religiösa centra. John har flera gånger besökt oss i Bro och berättat om vår intressanta kultplats. Ett naturligt skäl för vårt engagemang i utgivningen är Johns mångaåriga deltagande i våra angelägenheter såsom medlem av UKF. Boken är således i vissa avseenden en del av vår lokala historia.

Boken kommer att presenteras vid John Krafts föredrag onsd 13 okt. kl 19 i Dagcentralen i Bro centrum, då du också får möjlighet att köpa den.

Rösaring – ”satt på kartan”

Vandringen i Rösaringsområdet 16 maj 1999 - "Rösaring - grand tour"
Sammanfattning av Börje Sandén

Om vi inte fullt ut förstått det förut, så visar vårens vandring i Rösaringsområdet, att intresset för den mångfacetterade fornminnesplatsen är vida utbrett. Att en så omfattande och fysiskt krävande vandring skulle locka så många människor var överraskande. Det handlade om en promenad på 6 km och ett försök att belysa området ur så många aspekter som möjligt.

Jag har haft förmånen att leva med Rösaring i snart ett halvt sekel och har under den tiden haft glädjen att få berätta om platsen för tusentals åhörare vid hundratals tillfällen, men det här var första gången som det blev möjligt att vid ett och samma tillfälle och för en och samma grupp försöka presentera en helhetssyn av området.

Visningen var ett beställningsuppdrag från några intresserade personer utanför Bro-Låssa som ville göra ”Rösaring – grand tour”. Vid en sammankomst i november bestämde vi träffen till 16 maj. Information om vandringen spreds sedan genom vårt nyhetsbrev, som för närvarande har en upplaga på ca 450 ex, varav kanske hälften går till personer och institutioner utanför kommunen.

UKF samarbetar sedan decennier med amatörarkeologerna i länet, men dessa har som regel redan tagit del av de synpunkter som jag brukar framföra; det gäller också de som bor i närområdet. Det var därför många nya ansikten jag mötte när jag kom för att ta hand om gruppen. Jag hade förberett mig med ett 30-tal kompendier. Det kom ca 75 vetgiriga åhörare, så många blev utan kartor. Men jag tror alla höll sig kvar trots att det fanns tillfällen att avvika under den drygt fem timmar långa visningen och vandringen.

Du som är medlem i UKF har ju i tidigare nyhetsbrev läst om vad jag tänkte bjuda på, men nu har vi fått många nya medlemmar, så en kort resumé av vårens cocktail kanske kan vara på plats.

Rösaring – arkeologiskt forskningsprojekt

Vandringen startade vid länsmuseets undersökningsområde invid Stora Ekeby, strax nedanför själva Rösaring. Här skulle Stockholms läns amatörarkeologer för fjärde året i rad hjälpa grävledaren Peter Bratt i det stora forskningsprojektet, som syftar till att få en arkeologisk helhetssyn på det kvadratkilometer stora området. Arbetskraften är gratis – amatörerna står i kö att få vara med – men det finns alltid kostnader för analys av prover och viss maskinell utrustning, så där 40-50000:- per år. Bygdens egen privata penningpåse för arkeologiska undersökningar i Upplands-Bro, Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning, hade nästan tomt i kassan, sedan över 100000:- spenderats på olika undersökningar. Pengar från annat håll uteblev också detta år.

En begäran hos Upplands-Bro kommun om ett kommunalt anslag för att kunna genomföra årets grävning hoppades vi i det längsta på, eftersom de många arkeologiska undersökningarna verkligen har hjälpt till att sätta Upplands-Bro på kartan. Men några veckor innan vandring kom det negativa beskedet, vilket jag naturligtvis meddelade den talrika skaran. Men – sade jag – Upplands-Bro, i varje fall Rösaring, är ju redan satt på kartan! Det vittnar den stora åhörarskaran om. Här kom någon i taxi för att få vara med. En svensk-amerikan förlade sitt Sverigebesök i maj för att kunna vara med.

Hundratals forntidsgravar – bronsåldersrösen – labyrint - processionsväg

Efter en snabb genomgång av de tre föregående årens undersökningsresultat (se detaljer i tidigare nyhetsbrev och/eller på www.algonet.se/~ukforsk) som bland mycket annat visar platsen för den forntida bebyggelsen, kunde jag visa på de stora gravhögarna som ligger på rad, och hänvisa till undersökningens uppskattning av närmare 400 gravar i området. Det är således ett av största fornlämingsområdena vid sidan av Birka, när det gäller gravar.

Men Rösaring har så mycket mer: Bronsåldersrösen uppe på åsen och Upplands största labyrint, klassad som en av de äldsta i Norden. Därtill kommer den unika processionsvägen, daterad till vikingatid (hittills!). Det blev såldes tillfälle att berätta om David Damells (och amatörarkeologernas)

undersökning av processionsvägen för snart 20 år sedan, om John Krafts mångåriga studium av labyrinter i Norden och hans särskilda intresse för just denna labyrint. (Hans avhandling om hedniska kultförbund kommer ut av trycket inom kort, se annan plats i detta nyhetsbrev). Den stora uppmärksamhet som ägnats de arkeoastronomiska spekterna på processionsvägen världen över måste naturligtvis också beröras.

Fruktbarhetsdyrkan vid Rösaring

Helt kort kring detta stora problemkomplex: Tre olika uttryck för fruktbarhetsdyrkan strålar samman i Rösaring. 1) Labyrinten själv. 2) Processionsvägen 3) Ortnamnen Härnevi och Ullevi, som hänsyftar på den kvinnliga och manliga gudomen som behövs för att gestalta fruktbarhetsriterna.

Labyrinten är beskriven i en fornminnesinventering redan på 1600-talet under beteckningen Trojeborg, och det blev tillfälle att förklara denna labyrinttyps samband med det homeriska Troja och med klassiska labyrinterna på Kreta, dvs envägslabyrinter av samma typ som vid Rösaring.

Arkeoastronomi

Jag erinrade om den utländska doktorsavhandlingen som använder Rösaring som argument för en nytolkning av Stonehenge i England (Populär arkeologi 1997:4) och de föredrag och seminarium kring ”kulturell astronomi” som UKF genomfört under senaste året. Astronomen Curt Roslunds m fl teorier om månens, vintergatans och regnbågens eventuella samband med processionsvägen berörde jag också.

Geologi

Men det finns också intressanta geologiska företeelser att nämna, exempelvis de många välutvecklade fornstrandvallarna, som i några fall påminner om kartans nivåkurvor utlagda i själva åssluttningarna. Den stora dödisgropen några km längre bort återkommer jag till. Jag kunde inte underlåta att påpeka att den mäktiga Uppsalaåsen, som vid sin passage genom Upplands-Bro har sin högsta punkt, 62 m just vid Rösaring, blivit bortglömd i Atlas över Sverige. Del N. Sid 104. (1995).

Geologin ligger också bakom tillkomsten av finländares uppodling av ett avgränsat område, varom namnen Savolax och Karelen bär vittnesbörd. Hit kan också räknas den folkliga förklaringen till namnet Trollstupet.

Jordstrålning

I marken närmast omkring labyrinten har Dan Mattsson och Arne Groth påvisat stark jordstrålning. Mattsson hävdar att det mönster som uppkommer vid Rösaring har samma utformning som rosettfönstret i en berömd fransk katedral, som också har en mosaiklagd labyrint i golvet. Jag berättade om den exkursion UKF genomförde vid Rösaring tillsammans med Arne Groth för några år sedan, då vi själva fick känna jordstrålningen med våra slagrutor.

Smöjning

En tall med stammen i en spiralslinga gav anledning att beröra den gamla traditionen att dra barn genom den uppkomna öppningen för att bota allehanda krämpor. Det som i äldre tid kallades smöjning.

Skogshistoria

Skogen vi gick genom hela dagen är mycket välskött. Att sköta skogen här har lång tradition. Redan på 1860-talet upprättades en skötselplan omfattande hundra år framåt. Detta initiativ har naturligtvis sin inspirationskälla i det som hände vid granngården Thoresta, där vårt lands första skogsvårdsföreningen bildats några år tidigare. Det skedde på landshövdingens initiativ och hans skötselrekommendationer anammades av andra län och blev ganska snart en riksdagsfråga som ledde till en ny skogs- vårdslag.

Historia – svenska flottan skjuter skarpt utanför Rösaring
Om vi befunnit oss vid Rösaring midsommaren 1743 hade vi knappast kunnat undgå att märka kanondundret när ca 1400 demonstranter skingrades när de var på väg att ansluta sig till det som våra historieböcker nästan undantagslöst kallar ”Stora daldansen”. Om detta kan du utförligt läsa om i en av UKF:s böcker. Den framväxande nya synen på händelsen finns på annat håll i detta nyhetsbrev.

Fruktbarhetsdyrkan, processionsvägen och Tacitus
Till avdelning spekulationer hör naturligtvis mina teorier om romarens Tacitus beskrivning av fruktbarhetsdyrkan bland de germaner som bodde på öarna i norra oceanen. Gemensamt för dessa germanstammar var dyrkan fruktbarhetsgudinnan Nerthus, som fördes fram till kultplatsen i en vagn dragen av kor. En bild med samma motiv finns från vikingatiden.

Ingen har hittills identifierat platsen. Det finns minst två viktiga punkter i Tacitus skildring att ta fasta på och försöka verifiera för den som vill framhålla en viss plats för händelsen.

”På ***en ö*** i ***oceanen*** finns en obesmittad ***lund*** och i denna en helgad ***vagn*** …”
”Vagnen och själva kultbilden tvättas i ***en sjö***, som ligger i ***hemlig avskildhet*** …”

1. Mälaren var en del av Tacitus ocean ända till 1200-talet. När han skrev sin bok för 1900 år sedan ingick hela Mälarens övärld i Stockholms skärgård (”öar i oceanen”). Ännu på 1500-talet placerade kontinentens kartritare staden Uppsala i denna skärgård. (Landhöjningen kände man ännu inte till).
2. På Tacitus tid låg strandlinjen 10 m högre än nu. Den hemliga sjö han talar om kan ha varit den säregna dödisgrop, som ligger exakt i förlängningen av processionsvägen. Den dåtida smala, fjordliknande viken, med sina mycket branta stränder har gett platsen ”en hemlig avskildhet”. På dagens kartor hittar du den som Djupdal. Vår färd ställdes naturligtvis till denna stämningsmättade plats. Med 10 meter högre strandlinje kan man finna en vik ännu närmare kultplatsen, men den viken kan inte sägas ligga i ”hemlig avskildhet”.
3. Tänkvärt i detta sammanhang är att en del av processionsvägen ligger inom ekonomiska kartans ägobeteckning lund.

Stenringen
En månad efter vårt besök var det på nytt dags för folkvandring till Rösaring. Uppskattningsvis 200 personer följde under några timmar teaterföreställningen Stenringen, detta år i bästa tänkbara väder. Stefan Moberg, även ansvarig för utformningen av Håtunaleken, gestaltar med Solna Amatörteater en vikingakomedi kring temat fruktbarhetsdyrkan just vid Rösaring.

Så nog är Rösaring ”satt på kartan”!

Fornsigtuna
En annan plats full av arkeologi, isländska sagor, historia och inte minst kulturhistoria är Signhildsberg, den påstådda platsen för Fornsigtuna. På fråga om en repris av årets ”Rösaring – grand tour” föreslog jag en heldag med ”Fornsigtuna – grand tour”. Preliminärt någon av söndagarna i maj, en nog så kulturmättad inledning på vårt 3:e årtusende.

Vill du stå kvar som medlem?
Vill du bli ny medlem?
Medlems avgiften är 80:- per år, sätt in den på UKF:s pg 27 58 94-4

Förändrad syn på Dalupproret börjar växa fram

Var Dalupproret 1743 en revolution eller en demonstration?
Var det "upprorsmän" som vandrade till Stockholm 1743?
Vad säger Nationalencyklopedin om 1743?
Vad säger Dalarnas forskningsråd?

Två händelser vid Tibble gästgivargård 1743 och 1809 kan belysa denna frågeställningen

Tibble gästgivargård 1743

Vid två tillfällen har Tibble gästgivargård under några dagar varit centrum för storpolitiska händelser. 1743 var den under något dygn högkvarter vid det största - och framförallt - farligaste demonstrationståget mot en svensk regering någonsin. Vår egen kronofogde rapporterade till landshövdingen att sammanlagt 15000 demonstranter var på väg mot Stockholm genom vår kommun.

Vid gästgivargården i Kungsängen (Tibble gård) sammanställde man de viktigaste punkterna i den långa klagolista man redan något år tidigare officiellt burit fram till riksdag och regering, men som man inte fått något klart svar på. Två av punkterna lyfter fram frågor som är högaktuella ännu i dagens politik - och som då var nya inom praktisk europeisk politik och som nu går under benämningen offentlighetsprincipen och principen för representativ demokrati.

Över hundra demonstranter dödas av militären 1743

Bägge frågorna var alltför ömtåliga för en lyftas fram i ljuset, varför det politiska etablissemanget inte lade hinder i vägen när militären gick till aktion mot flera tusen demonstranter som samlats på nuvarande Gustav Adolfs torg. Av "riksdagens talman" hade demonstranterna fått löfte om en hedersam behandling av de frågor som diskuterats under två dagars överläggningar.

Redan innan överläggningarna avslutats gick militären till aktion, och det som sedan hände fick inte en adekvat beskrivning förrän 1993 vid det "Historiska året" 250 år efter 1743, då det som hände beskrevs som en parallell till Peking 1989. Sammanlagt 140 demonstranter fick sätta livet till.

Var det ett försök till revolution, som måste stoppas med militära maktmedel?

Ja, så brukar det framställas i historieböckerna, och om detta vore sant kan det ju ses som legitimt av landets regering att ingripa.

Men vad ville egentligen allmogen, när den i så stor mängd drog i väg till Stockholm? (Man strömmade till från många håll; det var långt ifrån bara dalfolket som demonstrerade.)
De sex punkter som formulerades på Tibble gästgivargård visar i själva verket att man inte hade för avsikt att störta landets styrelse. Vad ville man då?

1. Dels ville man ha svar på vissa - sedan ett år - obesvarade frågor, vilka skriftligen framförts genom såväl ”allmogens besvär till riksdagen” som i ”memorial” ställda till bondeståndets riksdagsmän.
2. Dels ville man att regeringen skulle vidtaga vissa åtgärder.

Frågorna och kraven på åtgärder var förvisso mycket besvärande för regeringen i den situation den försatt sig i. Men genom att framställa det hela som ett revolutionsförsök kunde man slå ned det och slippa svara på frågorna.

Naturligtvis fanns det många personer i landet som gärna ville göra revolution mot den maktfullkomlighet som utvecklats under den s.k. Frihetstiden, då allmogen blivit utestängd från alla viktiga överläggningar och beslut i riksdagen. Att dåvarande regimen tog fasta på rykten om vad som

skulle kunde hända med de styrande är inte så underligt, när man betänker vad allmogens seriösa frågor och krav handlade om. I sakfrågan ville man till varje pris ville undvika en offentlig debatt.

Det har länge förvånat mig att våra historiker i dåtid och nutid inte brytt sig om allmogens skriftliga formuleringar i saken utan mest fastnat för vad enskilda personer tyckt och tänkt. Har inte det ”man har papper på” något värde? Det är inte bara skrivelsen i Tibble jag tänker på, utan också protokollet från överläggningarna; det finns både i koncept och renskrivet. De talar sitt tydliga språk. Det som hände 1743 var ingen revolution.

Nu hör det till saken att det finns/fanns en lista som skrävlande demonstranter satt ihop om vad man skulle göra med vissa adelsmän, men den är inget som den ansvariga ledningen för demonstrationen står bakom. Det måste vara denna lista – och framför allt ryktena om vad som stod i den – som ligger bakom bl a Herman Lindqvists ord när han säger att 1743 kunde ha blivit en ”fransk revolution” - innan den riktiga franska revolutionen kom 1789.

Tibble gästgivargård 1809

Högkvarter för revolutionsarmé.

Vid denna tidpunkt stod Napoleon på höjden av sin makt. Av Europas stater var det egentligen bara England och Sverige som ännu inte gett vika för honom. Rykten från förhandlingar i Ehrfurt mellan Napoleon och ryske tzaren berättade att Sverige skulle utplånas från kartan. Ryssland skulle få Sverige ovanför Motala ström och resten skulle tas om hand av Danmark-Norge. Dessa rykten var bevekelsegrunden för aktörerna i den kommande revolutionen.

Motståndet mot Napoleon kom från den enväldige kungen Gustav IV Adolf. Några bestämde sig för att avsätta kungen. Ledare var befälhavaren för den västra armén, Georg Adlersparre, som befann sig i Värmland för att möta ett befarat anfall från Norge. Han samlade ca 3000 frivilliga soldater som tågade mot Stockholm för att tvinga kungen att ändra sin politik eller avgå. Dessförinnan hade han kommit överens med sin norske kollega att denne inte skulle gå in i Sverige förrän man prövat möjligheten att avsätta den enväldige kungen. När Adlersparre kom till Tibble hade kungen vidtagit sådana motåtgärder att ett inbördeskrig var hotande nära. I det läget hade några militärer i Stockholm på eget bevåg tagit sig in på slottet och arresterat kungen.

Initiativet till denna revolution hade således glidit över från Adlersparre till konkurerande revolutionärer och här stod nu Adlersparre i Kungsängen med en revolutionsarmé som inte behövdes! På gästgivargården författade han under några dagars bryderi en skrift vari han motiverade sitt beslut att trots allt fortsätta till Stockholm med sin armé. Den kunde behövas som påtryckning på riksdagen som skulle godkänna arresteringen av kungen.

Som bekant blev kungen avsatt och skickad utomlands. Man kunde knappast tydligare följa Napoleons vilja, när riksdagen till tronföljare valde Napoleons vapenbroder Bernadotte, sedermera Carl XIV Johan.

Revolution - eller demonstration?

Händelsen 1809 kan verkligen beskrivas som en revolution, då man i akt och mening hade för avsikt att ändra på styrelseskicket i vårt land. Vilket såldes gjordes med våld, låt vara utan blodsutgjutelse. Men hur var det med händelsen 1743 - revolution eller demonstration?

En förändrad syn på Dalupproret börjar växa fram.

Vanligtvis brukar även det som hände 1743 kallas revolution = uppror. Men frågan är om det är en helt sann beskrivning av vad som hände. Förvisso fanns det enskilda deltagare som "ville runka perukerna på herrarna" och som var beredda att bruka våld. Men sådana tendenser stoppades av ledning ända tills militären gick till aktion mot demonstranterna - medan ännu ledningen satt i förhandlingar! Det var således inte allmogen som tog initiativ till striderna på Gustav Adolfs torg.

Att avsikten från början endast varit att med eftertryck få komma till tals med regeringen framgår

med önskvärd tydlighet av sista punkten i Tibble-dokumentet, där man uttrycker en önskan att få träffa kungen för att "muntligen få betyga sin undersåtliga vördnad" *innan man vänder åter hem*.

Ingenting i ett års skriftlig korrespondens mellan allmogen och regeringen kan tolkas som revolutionstendenser. Inte ens det som allmogen alltid beskyllts för ända sedan 1743, nämligen dess krav att välja danska kronprinsen till tronföljare i Sverige. Han var ju bara en kandidat av många, vilkens val riksdagen faktiskt accepterat (för att lugna folkopinionen) men förhalat verkställigheten av. Inte i någon historiebok för allmänheten kan man läsa, att allmogen vid förhandlingarna samma dag som massakern ägde rum, faktiskt hade accepterat den ryska kandidaten till tronföljarposten i Sverige. Därmed var frågan avförd från dagordningen, och den finns inte heller med i protokollen från förhandlingarna. Trots detta är allmogens inblandning i tronföljarfrågan en av de stora frågorna i de flesta historieböcker. Varför frågar jag mig?

Eftervärldens syn på händelserna 1743
Allmogens utgångskrav vid förhandlingarna var endast att riksdagen skulle verkställa ett redan fattat principbeslut. Detta principbeslut, omnämnt i Tibble-dokumentets första punkt, togs påpassligt bort av regeringen, när man i en omfattande "vitbok" redogjorde inför samtiden - och för eftervärlden!! - vad som hände under de dramatiska dagarna; ett klassiskt exempel på att segraren skriver historien. Den vetenskapligt använda beteckningen för demonstrationen är "Dalupproret 1743". I populärlitteratur och skolböcker har den ända sedan 1700-talet haft den förklenande beteckningen "Stora daldansen", ett tydligt uttryck för exemplets makt över tanken. Regeringen ville få demonstrationen att framstå som något ofarligt, något att raljera över. I själva verket var den ett uttryck för en av de allvarligaste inrikespolitiska kriser som Sverige varit med om, bevittnad av ledande europeiska stater som sänt ambassader till Stockholm inför det viktiga tronföljarvalet.

Armborstet - Dalregementets kamratförenings årsbok
Med tanke på Dalregementets demonstrationsmarsch till Stockholm 1999, vill jag lyfta fram vad Dalregementets kamratförening skrev i sin årsbok Armborstet 1958 om synen på marschen 1743. Skribenten har naturligtvis tagit intryck av den traditionella historieskrivningen och får till det på nedanstående sätt vid beskrivningen av två uppmärksammade händelser vid Tuna och Tuna bro för länge sedan, nämligen Gustav Vasas räfst- och rättarting och marschen till Stockholm 1743 och ännu 1999 tycks uppfattning hos dalfolket vara, att det man gjorde 1743 var något suspekt, som man skäms för att tala om.

> ”Lika ogärna som om Wasens räfst- och rättarting
> tala vi dalkarlar om det krigs- och löskefolk,
> som drog över bron mot Stora Daldansen"

Vad säger Nationalencyklopedin?
Att en förändrad syn på demonstrationsmarschen 1743 börjat växa framgår med önskvärd tydlighet i Nationalencyklopedins behandling av ämnet. En förändring sker mellan 1990 (bd 4) och 1995 (bd 17). Artikeln om "dalupproren" publicerades år 1990. Min bok från 1993 avslutade jag med följande ord:

”Dalupproret 1743 behandlas inte under slagordet dalupproren. Slagordet daldansen hänvisar till Stora daldansen. Det bandet har ännu inte utkommit. Det kan dock vara värt att lägga märke till att Dalupproret 1743 i ett uppslagsverk av detta slag kommer att beskrivas under ett förklenande - om dock vanligt - uttryck."

Vad står då i nationalencyklopedin när verket kommit fram till bokstaven "S" år 1995?
”**stora daldansen**, vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning på ett bondeuppror som utgick från Dalarna 1743, mer korrekt benämnt *dalupproret 1743”*

Jag tänker inte här närmare gå in vad Nationalencyklopedin ytterligare säger i artikeln. Men några randanmärkningar kan jag inte undanhålla den som läst så här långt av min artikel.

Nationalencyklopedin nämner nedanstående klagomål från allmogen
* de främst framhållna orsakerna till *upproret* (sic!) är *missväxt och ekonomisk misär*
* missnöje med regeringens misslyckade krig mot Ryssland
* upprorsmännen krävde att kungamakten skulle förstärkas
* de för krigsnederlaget ansvariga skulle straffas
* att danske kronprinsen skulle väljas till tronföljare

Kommentar till ovanstående
* Tibble-dokumentet nämner inget om missväxt och ekonomisk misär
* inget nämns om att allmogen ville få veta *hur* kriget uppkommit
  - förhandlingarna gav ett visst löfte om tillgång till riksdagens protokoll inom 8 dagar
* inget sägs om riksdagsmännens ansvar inför sina väljare
  - framhållet i såväl memorial som i Tibble-dokumentet
  - denna fråga - den representativa demokratin – har jag utförligare diskuterat i nyhetsbreven 1998:2 och 3.

Observera
* man säger traditionsenligt att 4500 dalkarlar deltog i marschen
  - kronofogen för Bro och Håbo härader rapporterade att ca 15000 var på marsch
  - kungens adjutant Axel von Fersen uppskattade antalet till 10000 utanför Norrtull
  - NE säger ingenting om att västmanlänningar och upplänningar deltog i förhandlingarna
* man påstår att upprorsmännen vägrade att lämna huvudstaden
  - i själva verket hade man samlats på torget för att ta emot erbjuden matsäck för återtåget
  - militären gick till attack flera timmar före den utsatta tidsfristen och medan ännu ledarna satt i förhandlingar
* resningen spreds snabbt i Dalarna
  - inget nämns om att många andra landskap också deltog i protestmarschen, men inte hann fram
* allmogeupproret medförde en del oroligheter på andra håll i landet
  - militär trupp fick ett par gånger sändas till Dalarna för att hålla befolkningen i schack
  - fem enheter (ca 275 man) ur svenska flottan gick in i Mälaren för att skingra demonstranter

En ovanlig uppgift, som jag inte sett förut
* allmogen utsätts för beskjutning
  - vanligtvis heter det att allmogen började skjutandet, vilket den de facto gjorde, när den provocerades av trupperna.

Redan 1994 fick jag stöd i min uppfattning av prof Alf Åberg, när han recenserar UKF:s bok Vad hände egentligen? Del 3. (SvD 94-07-17). I avslutningen säger han att regeringens beskrivning av vad som hände är en partsinlaga. ”Uppbådet var inte någon sammansvärjning mot staten utan syftade till att återge bönderna deras bestämmanderätt i riksdagen”.

Alf Åberg säger också:
”… För mer än 60 år sedan skrev Bjarne Beckman en grundläggande avhandling om dalupproret 1743. Sedan dess har en hel del nytt material kommit fram, och man hälsar med glädje den nya sammanställning som publicerats av *Börje San*dén vid Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut – *Vad hände egentligen? Dalupproret 1743. ”Stora Daldansen”*. Det är populärhistoria i gammal god mening, där författaren själv gjort undersökningar i arkiven och ställer självständiga och intressanta frågor till materialet. Mycket värdefullt är det stora aktmaterial som han

publicerar och som ger läsaren möjlighet till egna studier…”

Här kommer så de “farliga diskussionspunkterna” från Tibble-dokumentet
1. Tronföljdsfrågan
2. Verkställandet av det beslutade straffet för de kommenderande generalerna i kriget mot Ryssland
3. Få veta orsakerna till kriget
4. De som handlat landsförrädiskt skall dömas
5. Att fortsätta marschen ända till Stockholm så att allmogens förhandlare bekvämt kan rådgöra med demonstranterna i de frågor som kan uppstå
6. Att innan återtåget få träffa kungen och hälsa på honom

Observera att ingenting nämns om höga skatter, hindrande tullar eller missväxt. Jämför därför med vad Dalarnas forskningsråd säger i inledningen till boken ”5000 man från dalorten sprang”, som gavs ut i till 250 årsminnet såsom årsbok för Dalarnas hembygdsförbund. (samma höst som UKF:s bok). Forskningsrådet talar man om ”en seglivad föreställning om ett starkt samband mellan upproret och storpolitiken”. Man framhåller att åsikterna om de bakomvarande orsakerna växlat genom tiderna och att man nu genom lokahistoriska studier finner att det inte är storpolitik som drev allmogen till sin stora demonstration 1743.

Kan lokalhistorisk forskning i Upplands-Bro, långt från Dalarna, ha något att bidraga med?
Inte sedan den grundläggande doktorsavhandlingen 1930 har någon på allvar brytt sig om de ovanstående punkterna från Tibble, som i avhandlingen i själva verket berördes mycket flyktigt och med hänvisning i en fotnot. Punkterna måste dock ha varit kända av seriösa forskare eftersom Tibble-dokumentet publicerades av regeringen redan efter ett par veckor, visserligen med utlämnande av det mest graverande, nämligen att ett fattat beslut ännu inte verkställts.

Du kan läsa mer i UKF:s bok Vad hände egentligen? Dalupproret 1743 och på www.algonet.se/~ukforsk. Boken finns att såväl låna som köpa (180:-) på biblioteken i Upplands-Bro. De kan beställas genom insättning av 215:- på UKF:s pg 27 58 94-4.

Budkavle från Dalarna till Regeringskansliet

passerade genom Upplands-Bro på gamla landsvägar

Projektet Dalavägen
Sedan ett år tillbaka har UKF engagerat sig i det projekt som syftar till att återuppliva dalfolkets arbetsvandringar under århundraden. Initiativtagarna och entusiasterna Trons Lasse och Runar Tommila från Dalarna presenterade sin idé på Villa Skoga i februari. UKF har nu bidragit med att rekognosera marschvägen från Grans gästgivargård i Bålsta till Stäket. Just genom Upplands-Bro finns åtskilliga kilometer av den gamla vägen kvar – utan asfalt! Några mindre grupper har redan gått den långa vägen från Falun. Siktet är nu inställt på en större samfälld marsch från Mora till Stockholm i maj år 2000.

För ett par veckor fick Trons och Runar bra TV-tid i Rapport att berätta om projektet. Man hoppas på ett samarbete med hembygdsföreningar och kommuner längs vägen, så tillvida att vägsträckor och kulturhistoria inventeras, blir uppmärkta och beskrivna.

Man hoppas också att vandringsglada och kulturintresserade personer i kommunerna slår följe med dalfolket under den dag man går genom resp kommun; ett tillfälle att lära känna sin bygd ur ett annat perspektiv. UKF kommer inom kort att publicera en karta på vandringsvägen från Yttergrans kyrka till Stäket på sin hemsida så att den intresserade kan gå hela eller en del av sträckan. Ta

Bålstabussen till lämpligt ställe och gå tillbaka.

Dalregementets marsch längs Dalavägen
TV uppmärksammade också Dalregementets marsch härförleden för att demonstrera mot befarade nedläggningar av regementen i landet. Några få gick hela vägen med budkavlen. Genom Upplands-Bro var det ett 20-tal vandrare som slutit upp. Man följde i huvudsak samma vägar som dalfolket förr gick.

UKF var med och visade tillrätta. Första rastplatsen (följebilar med dricka, mat och packning) gjordes där Carl XIV Johan hade tvingats till uppehåll 1839, när hans resvagn gått sönder upp på allmänningsskogen mellan Bålsta och Bro. Där finns en minnessten med kungakrona att beskåda. Dalavägen genom allmänningen är den ursprungliga, en skuggig väg med grässvål. En skylt var för dagen uppsatt vid de imponerade hålvägarna (rid- och gångvägar), den djupaste – och forntida - bara ett par meter från 1700-talsvägen, som lite längre fram passerar mindre än 100 m från Rövargrottan, eller Fridegårdsgrottan som den numera också heter i grottforskarnas tidskrift.

Vid Tätorp mitt emot Bro-Bålstas golfbana kom man på nytt in på det gamla vägsystemet som leder fram till Bro. Strax innan Kungsängen, vid Sylta, kan man åter gå på den gamla vägbanan förbi Tibble gård – f.d. gästgivargården. Där stod – naturligtvis! - en skylt som erinrade om dokumentet från 1743, då dalfolket preciserade sina frågor och krav på regeringen. Den gamla vägen går förbi Kungsängens kyrka, genom Kungsängens centrum fram till Dalkarlsbacken. Här hade man den stora matrasten. Samtidigt fick de vandrande höra historien om hur Dalregementet byggde den första statliga vägen 1665.

Att trycka böcker efter behov - Book on demand

Som jag berättat om i tidigare nyhetsbrev har vi tagit fram en metod att göra böcker utan att anlita något tryckeri. Vi skriver ut allt som behövs för en bok på vår laserskrivare: *inlagan*, dvs boksidorna försedda med text och illustrationer av fotografier och teckningar, *för- och eftersättsblad* samt *omslag* att klistra utanpå pärmen. Vi håller nu på att förfina metoden och har kommit så långt att vi layout-mässigt kan göra samma saker med sidorna som layoutprogrammets normala sidahanteringsmetod möjliggör. Varför använder vi då inte det normala sidhanteringssystemet? Svaret är att detta fordrar ett normalt tryckförfarande, där tryckeriet med sina maskiner kan disponera om sidorna så att det blir möjligt att vika arken så att boken kan bindas in på ett hållbart sätt. Vi använder enbart standardkomponenter: färdigskurna A4- eller A3-papper, dator och snabb laserskrivare.

Metoden förutsätter att ett bokbinderi kan skära inlagan, sätta på pärmen och klistra fast omslaget. Torsten Barresjö AB i Nacka har insett vilka möjligheter som finns för utgivande av böcker i mindre upplagor, böcker som aldrig skulle kunna bli tryckta enligt normala rutiner. För att det skall vara lönsamt för ett tryckeri bör upplagan ligga på ca 1500 ex. För oss tycks upplagor i några hundratal exvara en realistisk gräns.

Vi gör våra böcker först i en mindre upplaga för att utröna vilken efterfrågan blir. Initialkostnaden är därför väsentligt lägre än vid normalt tryckförfarande. Är boken intressant för våra läsare får vi snabbt in pengar för att bekosta en ny upplaga. Den stora vinsten ligger i att vi inte blir liggande på osålda böcker.

Vid vårt *möte den 13 oktober* kan du titta närmare på våra böckers utformning. Hittills är två av våra fyra böcker med den nya tekniken även försedda med färgbilder.

Forskar-akademins spalt

Träff med amatörforskare 21 april 1999 i Villa Skoga, Kungsängen

Nu vet vi. Att forska är att ta reda på. Att stilla nyfikenheten, att upptäcka. Att forska är glädjen att fylla ut alla rader i ett mönster - nästan som korsord. Det är inte klart förrän ordflätan är klar. Men blir flätan någonsin klar?

Träffen med ett entusiastiskt gäng amatörforskare ger återklang. Den här platsen i UKF.s nyhetsbrev är i fortsättningen vikt för *Forskarakademin*. Ett nytt begrepp. Låt oss förklara.

Frågorna för kvällen var de här. Vad finns det för behov av att kunna stödja varandra? Hur ska ett sådant stöd i så fall se ut? Hur ska vi gå vidare. Idén med träffen var att göra en intresse- eller om ni vill marknadsundersökning om hur amatörforskare kan stödja varande för att utvecklas.

Samtalet runt bordet gav många beskrivningar på forskandets glädje. Besök på platser där förfäderna levat, gravstenar som kan ge ovärderliga ledtrådar, möten med okända, vänliga människor landet runt, osv i en lång, lång rad. Men också vedermödor, allt för korta tider i forskarsalar och vid läsapparater, stickspår och behov av sjösjukepiller. Ja faktiskt. Flera kunde vittna om hur illamåendet spritt sig i kroppen innan man kom på tekniken med att föra mikrokortet i en riktning i läsapparaten. Bra att få den kunskapen, att man inte är ensam om den upplevelsen, och dessutom få lära sig hur man bemästrar illamåendet utan piller.

Vad menar egentligen prästen med alla krumelurer för att betygsätta vid husförhöret? Hur blir man bra på att läsa gammal handstil? Kan jag verkligen lita på vad prästen skrivit? Frågorna var många.

Vi fick också hjälp på vägen. Handledningen *Gräv där du står* av Sven Linqvist som gavs ut omkring 1980 har följts av många handra böcker. Hittar du den på antikvariat har du en god hjälp att ta till då och då. Jan af Gejerstams *Arbetets historia* är en annan mycket användbar handledning. UKF har i sin litteratursamling ett antal mycket användbara ingångar till de offentliga arkiven. Ett samtal till Börje med fråga om litteraturhjälp, sitter inte i vägen.

Kyrkböckernas uppgifter kan användas till mycket mer än att samla namn och årtal på förfäderna. Ett torpnamn som prästen strukit över och ersatt med ett modernare, kan ge den felande länken efter år av sökande. Källtorp hette tidigare Karelen. Kanske dessutom Karelen har haft något med finsk invandring att göra? Se där. Den gamla sanningen. Det senaste svaret ger nästan alltid en ny fråga.

Den större delen av deltagarna vid träffen berättade, att de är släktforskare. Alla har kommit till den punkten där kunskap om människors levnadsförhållanden blir mer och mer viktig.

Vi bildar en forskarakademi

Det är nu *Forskarakademin* kan göra en insats. Hur får vi tag i godbitarna i arkiven? Det räcker inte med föreläsningar och studiebesök. Handledning i det praktiska arbetet blir viktig. Krigsarkivet, Riksarkivet, Industriarbetararkiv, intervjuvteknik, datorn för att forska, datorn för att hålla reda på forskningsresultat.

Du som har intresse att gå vidare i din forskning - välkommen att delta. Tillsammans kan vi byta erfarenheter som stärker vår forskarinsats.

Ledare för forskarakademin är Bengt Borkeby. Hör av dig till honom. tel 583 540 06.

Skriftserien Vad hände egentligen?

Del 1 Almarestäket - Stockholms blodbad. Börje Sandén, Avrättningar i Bro, Läkaren och prästen berättar om år 1865, Sabbatsbrott vid Urfjäll 1895, Ådö i slutet av 1700-talet, Nyupptäckta hålvägar. m.m. illustrerad i svart/vit, tecknare Tomasz Pydzik. 204 sidor, 1990, hård pärm 180:-, mjuk pärm 150:-.

Del 2 Skolans historia i Upplands-Bro. Ruben Lindberg, Cykelfärd i fäders spår, Soldathistoria, (Håtunaområdet) Ärkebiskopen Söderblom visiterar Kungsängen 1926. illustrerad i svart/vitt. Ruben Lindberg. 256 sidor. 1992, hård pärm 180:-.

Del 3 Dalupproret 1743 - "Stora daldansen". Börje Sandén. "Nytt ljus över daldansens blodbad". "Inget uppror mot staten" (Alf Åberg i rec.) illustrerad med färgteckningar av Tomasz Pydzik. 295 sidor, hård pärm 180:-, 1993.

Folklivsberättelser

Kuskens pojke - Berättelser från Aske.

Av John Kraft. 176 s. hård pärm Pris 150:-
68 teckningar av Tomasz Pydzik. ***UKF:s nya tryckförfarande.***

Hembygdsboken

Det hände i Upplands-Bro

UKF har förvärvat några exemplar av upplagan från 1984. Vi säljer dem för 250:-

Den nya upplagan är inte att vänta förrän till sommaren år 2000.

Häradskartorna från 1860

Vi har också en ny upplaga av de fina ekonomiska kartorna från 1860.

De är de äldsta i landet av detta slag. Utgivningen började 1860 med Bro och Håbo härader i Uppsala län.
Den nya upplagan visar hela kartan i full skala 1:50000.
De kostar 100:- styck och finns även de på biblioteken

Vår småskriftserie finns att köpa på biblioteken

Nr 1 Ortnamnet Upplands-Bro. En studie av Curt H Dahlgren
- delvis ny tolkning av runtexten på Assurstenen.
Nr 2 Kommunvapnet för Upplands-Bro. Av Curt H Dahlgren
- förlagorna till kommunens logotype visar att den är en Odenfigur
Nr 3 Konsten att flyga. Tidsbild från 1909. Ur almanacka 1910.
- Luftskepp eller andra flygdon. Vad trodde professorn på Tekniska högskolan?
Nr 4 Negelstena gård. Barndomsminnen. Fotografier från 1910-talet- Negelstena är utplånat.
- Med den inlagda kartan och de 30 fotografierna kan du ge platsen nytt liv.
Skrifterna kostar 30:-

Upplysningar om UKF:s verksamhet

Börje Sandén, Målarvägen 19, 197 30 Bro E-post: ukforsk@algonet.se
08-582 40 515; fax 08-582 413 55 Internetadress: www.algonet.se/~ukforsk
pg 27 58 94-4
Curt Dahlgren, ordf. Glimmerstigen 8, 196 33 Kungsängen, 08-581 702 45
Thore Isaksson, Saltstigen 22, 196 33 Kungsängen, 08-581 712 40
Bengt Borkeby, Snövitvägen 28, 175 70 Järfälla 08-583 540 06

Börje Sandén